

Libris.RO

Respect pentru oameni și cărți

Erich Maria Remarque

Noapte la Lisabona

Traducere din limba germană
de Luminița Beimers

POLIROM
2016

Respect pentru oameni și cărți

Capitolul 1

Priveam fix vaporul. Strălucitor, cu luminile aprinse, era ancorat pe malul fluviului Tejo. Cu toate că eram deja de o săptămână în Lisabona, încă nu mă obișnuisem cu risipa ei de lumini. În țările din care veneam, orașele erau noaptea întunecate ca smoala, iar o lanternă în timpul nopții era mai de temut decât ciuma în Evul Mediu. Venisem din Europa secolului douăzeci.

Vaporul era o navă pentru pasageri. Se afla în curs de încărcare. Știam că va porni în larg a doua zi. Sub lumina stridentă a becurilor fără abajur, lăzi cu carne, pește, alimente conservate, pâine și legume erau coborâte în cală. Hamalii transportau bagajele la bord, ridicând lăzile și baloturile cu atâta ușurință, de parcă n-ar fi cântărit nimic. Vaporul era pregătit pentru o călătorie ca arca lui Noe pe vremea potopului.

O arcă. Orice vapor ce părăsea Europa în acele luni ale anului 1942 era o arcă. Muntele Ararat era America, iar apele potopului creșteau de la o zi la alta. Cu mult timp în urmă cuprinseaseră Germania și Austria, iar acum se ridicau amenințătoare în Polonia și Praga; Amsterdam, Bruxelles, Copenhaga, Oslo și Paris fuseseră deja inundeate, orașele Italiei trăsneau de mirosul i grăsiei, iar Spania începea să nu mai fie un loc sigur. Coasta Portugaliei

devenise ultima speranță a refugiaților pentru care dreptatea, libertatea și toleranța însemnau mai mult decât un acoperiș deasupra capului.

Aceasta era poarta spre America. Dacă nu puteai să-tingi, erai pierdut, condamnat să-ți dai duhul într-o junglă a consulatelor, a comisariatelor de poliție, a birourilor guvernamentale, unde pe de o parte vizele îți erau refuzate, iar pe de altă parte permisele de muncă și rezidență erau imposibil de obținut, o junglă a lagărelor de concentrare, a birocrației, a singurătății, a dorului de casă, precum și a unei ucigătoare indiferențe universale. Ca de obicei în vreme de război, teamă și suferință, ființa umană a încetat să mai existe ca individ; doar un singur lucru conta: un pașaport valabil.

În după-amiază aceea mă dusesem la Cazino Estoril să-mi încerc norocul. Încă mai aveam în garderobă un costum de haine bun, aşa că m-au lăsat să intru. Era un ultim și disperat efort de a sănțaja destinul. Permisul nostru de rezidență în Portugalia urma să expire peste câteva zile, iar eu și Ruth nu aveam nici o altă viză. Ne făcusem planul încă din Franța. Am întocmit o listă a navelor care plecau spre New York. Acest vas ancorat pe Tejo era ultimul de pe lista noastră. Dar biletele de călătorie erau deja vândute de luni de zile; nu aveam viza americană și ne lipseau și trei sute de dolari din costul biletelor. În cele din urmă am încercat să obțin banii pe singura cale posibilă pentru un străin la Lisabona: jucând. O idee absurdă, pentru că și dacă fi câștigat, ar fi fost un miracol să ne putem îmbarca. Dar când ești disperat și în primejdie, dobândești încredere în miracole, fără de care ai sucomba.

Am pierdut patruzeci și șase din cei șaizeci și doi de dolari pe care-i mai aveam.

Era noaptea târziu și cheiul era aproape pustiu. După o vreme am sesizat un bărbat, nu departe de mine. La început păsea fără nici o țintă, apoi s-a oprit și a început să el să se uite la vapor. Alt refugiat la ananghie, m-am gândit, și nu i-am mai dat nici o atenție până când am observat că mă privea. Un refugiat nu-și pierde niciodată echipa de poliție, nici în somn și nici măcar atunci când nu are de ce să-i fie teamă aşa că m-am întors cu un aer de indiferență și plăcuteală și am început să mă îndepărtez de dig, încet, ca un om care nu are motive să se teamă.

O clipă mai târziu am auzit pași în spatele meu. Am continuat să merg, fără să măresc pasul, întrebându-mă cum aş fi putut să-i dau de știre lui Ruth dacă aş fi fost arestat. Casele în culori pastelate de la capătul digului, adormite ca fluturii în timpul nopții, erau încă prea departe ca să fug înspre ele și să dispar în labirintul de străduțe.

Acum bărbatul era alături de mine. Eram puțin mai înalt decât el.

— Ești neamț? m-a întrebat în germană.

— Am scuturat din cap și am continuat să merg.

— Austriac?

Nu am răspuns. Priveam spre casele care se apropiau mult prea încet. Știam că erau polițiști portughezi care vorbeau germană foarte corect.

— Nu sunt polițist, a spus bărbatul.

Nu l-am crezut. Purta haine civile, dar oameni în haine civile mă arrestaseră deja de câteva ori în Europa. Aveam acte, destul de reușite, făcute în Paris de un profesor de matematică din Praga, dar nu ar fi rezistat unei examinări mai atente.

— Te-am văzut privind spre navă, a spus bărbatul. Asta m-a făcut să mă întreb...

L-am privit cu indiferență. De fapt nu arăta a polițist, dar civilul care mă arestase în Bordeaux arăta la fel de patetic ca Lazar la trei zile după ce a fost băgat în groapă, și cu toate astea a fost cel mai nemilos dintre toți. M-a înăștat cu toate că știa că germanii vor fi a doua zi în Bordeaux. Aș fi fost terminat dacă un gardian cumsecade nu mi-ar fi dat drumul câteva ore mai târziu.

— Vrei să mergi la New York? m-a întrebat omul.

Nu i-am răspuns. Încă douăzeci de metri îmi erau de ajuns. Atunci, la nevoie, aş fi putut să-l dobor cu un pumn și să o iau la fugă.

— Aici, a continuat bărbatul băgând mâna în buzunar, sunt două bilete pentru acel vapor.

Am văzut biletele. Nu distingeam ce scria pe ele din cauza luminii slabe. Dar mersesem destul. Puteam acum să mă opresc în siguranță.

— Ce-i cu toate astea? l-am întrebat în portugheză. Învățasem câteva cuvinte portugheze.

— Poți să le ai, mi-a răspuns el. Nu am nevoie de ele.

— Nu ai nevoie de ele? Ce vrei să spui?

— Acum nu mai am nevoie de ele.

M-am uitat la el. Nu puteam să înțeleg. Într-adevăr, nu părea să fie polițist. Dacă ar fi vrut să mă aresteze, ar fi putut s-o facă fără aceste trucuri ciudate. Dar dacă biletele erau valabile, de ce nu putea să le folosească? Și de ce mi le oferea mie? Am început să tremur de emoție.

— Nu pot să le cumpăr, am spus în cele din urmă în germană. Valorează o avere. Sunt refugiați bogăți în Lisabona; ți-ar da pe ele oricât le-ai cere. Te-ai adresat cui nu trebuie. Eu nu am bani.

— Nu vreau să le vând, a spus el.

Am privit din nou la bilete.

— Sunt adevărate?

Mi le-a înmânat fără o vorbă. Foșneau între degetele mele. Erau autentice. Posedarea lor era diferența dintre ruină și salvare. Chiar dacă nu puteam să le folosesc fără viza americană, puteam totuși să încerc a doua zi să o obțin pe baza lor sau cel puțin puteam să le vând. Asta ar fi însemnat încă șase luni de supraviețuire.

— Nu înțeleg, i-am spus.

— Poți să le ai, mi-a răspuns. Pe gratis. Eu părăsesc Lisabona mâine dimineață. Există totuși o singură condiție.

Brațele mi-au căzut. Știam că era prea frumos ca să fie adevărat.

— Nu vreau să fiu singur la noapte.

— Vrei să stau cu tine?

— Da. Până mâine dimineață.

— Astă-i tot?

— Da, astă-i tot.

— Nimic altceva?

— Nimic altceva.

L-am privit neîncrezător. Știam bineînteles că oamenii în situația noastră puteau să ajungă cu nervii la pământ, că singurătatea era uneori de nesuportat. Cunoșteam această frică de vid care îi atacă pe aceia a căror lume s-a transformat într-un pustiu. Și mai știam că prezența, chiar a unui străin, poate salva un om de la sinucidere. Se înțelege de la sine că, în asemenea cazuri, oamenii se ajutau unii pe alții. Nu era nevoie de o recompensă.

— Unde locuiești? l-am întrebat.

A dat din cap în semn că nu vrea să se întoarcă acasă.

— Nu vreau să merg acolo. Nu mai e vreun bar deschis?

— Trebuie să mai fie.

— Nu e nici un bar în care se adună refugiații? Cum e Café de la Rose din Paris?

— Cunoșteam cafeneaua. Ruth și cu mine dormise-ram acolo trei săptămâni. Patronul te lăsa să stai atâtă timp cât îți plăcea, chiar dacă comandai numai o cafea. Îți aşezai niște ziare pe jos și te întindeai pe ele. Nu am dormit niciodată pe mese. De pe dușumea nu ai cum să cazi.

— Nu cunosc nici unul, i-am răspuns. Nu era adevărat, dar nu duci un om cu două bilete de vapor de dăruit într-un loc frecventat de oameni care și-ar fi vândut și sufletul ca să pună mâna pe ele.

— Cunosc un singur bar, a spus bărbatul. Putem să-l încercăm. Poate mai este deschis.

A făcut semn unui taxi și m-a privit.

— Bine, i-am spus.

Am urcat și apoi i-a dat șoferului o adresă. Aș fi vrut să-o anunț pe Ruth că nu voi veni acasă în noaptea aceea, dar intrând în taxiul întunecat și urât miroitor am fost cuprins de o speranță atât de puternică, încât a început să îmi pocnească capul de durere. Poate că totuși era adevărat; poate că viețile noastre nu se aflau într-un impas și că imposibilul devinea dintr-odată posibil; poate că urma să fim salvați. O dată ce mi-a pătruns în minte acest gând, mi-a fost teamă să-l scap din ochi chiar și pentru o clipă pe acest străin.

Ne-am învărtit în jurul impunătoarei Praça do Comercial și în cele din urmă am ajuns la o încurcătură de alei și scări. Nu cunoșteam această parte a orașului. Ca de obicei, cunoșteam foarte bine muzeele și bisericile – nu pentru că iubeam arta sau pe Dumnezeu, ci pentru simplul motiv că în biserici sau muzee nu-ți cere nimeni acte.

În prezența lui Hristos crucificat și a marilor maeștri, erai încă o ființă umană, și nu un individ cu acte dubioase.

Am părăsit taxiul și ne-am continuat drumul pe străduțe întortocheate. Mirosea a pește, a usturoi, a flori de noapte, a asfințit și a somn. Sub luna care se ridica pe cer, castelul St. George se înălța de o parte a drumului, cu scările inundate de lumina lunii. M-am întors și am privit înspre port. Acolo jos era fluviul care însemna libertate și viață; se vărsa în ocean, iar oceanul însemna America.

M-am oprit.

— Sper că nu-ți bați joc de mine, i-am spus.

— Nu, a spus el.

— La bilete mă refer. Si le băgase înapoi în buzunar încă de pe dig.

— Nu. Nu glumesc, a spus arătând cu degetul spre o piață înconjurată de copaci. La localul astă mă refeream. E încă deschis. Nu vom atrage atenția. Majoritatea clienților sunt străini. Vor crede că plecăm mâine și că sărbătorim ultima seară pe care o petrecem în Portugalia, înainte de a ne îmbarca.

Localul era un restaurant de noapte cu un ring de dans îngust și cu o terasă. O fată cânta un fado, acompaniată de un chitarist. Mai multe mese de pe terasă erau ocupate de străini. La o masă stăteau o femeie în rochie de seară și un bărbat în smoking alb. Am găsit o masă liberă la capătul terasei. De acolo puteai privi în jos, spre oraș, și să admir biericile care își profilau clopotnițele în lumina palidă a lunii, străzile, portul, digul și vaporul.

— Crezi în viață de după moarte? m-a întrebat bărbatul cu biletetele.

Respectătorul său cărții
Mi-am îndreptat privirea spre el. Numai la asta nu m-aș fi așteptat.

— Nu știu, am spus în cele din urmă. În ultimii ani am fost foarte ocupat făcându-mi griji legate de viața dinainte de moarte. O să mă gândesc la asta când voi fi în America, am adăugat ca să-i amintesc de biletele pe care mi le promisese.

— Eu nu cred, a spus el.

Am răsuflat ușurat. Eram pregătit să ascult orice, dar nu aș fi suportat o discuție pe tema asta. Eram prea agitat. Acolo jos era vaporul.

Bărbatul a stat o vreme ca și cum ar fi dormit cu ochii deschiși. Când chitaristul a ieșit pe terasă, s-a trezit.

— Mă numesc Schwarz, a spus. Nu este numele meu adevărat. Este numele din pașaport. Dar m-am obișnuit. Ne putem rezuma la el în seara aceasta. Ai stat mult timp în Franța?

— Atâtă timp cât m-au lăsat.

— Închis?

— Când a izbucnit războiul. Ca de altfel toată lumea.

Bărbatul a dat din cap.

— Așa am fost și noi. Eram fericit, a spus el repede și cu o voce moale, cu capul plecat și ochii abătuți. Eram foarte fericit. Mai fericit decât am crezut vreodata că aș putea să fiu.

M-am întors surprins. Într-adevăr, nu arăta ca un om care să vorbească astfel. Părea mai degrabă rezervat.

— Când? l-am întrebat. În lagăr?

— Nu. Înainte.

— În 1939? În Franța?

— Da. În vara de dinainte de război. Tot nu pot să înțeleg cum s-au petrecut lucrurile. De aceea trebuie să

vorbesc cu cineva acum. Nu cunosc pe nimeni aici. Dar dacă povestesc cuiva, atunci totul îmi va reveni în minte și se va clarifica. Și aşa va rămâne. Simt că trebuie neapărat..., s-a întrerupt brusc. Înțelegi? a întrebat după un timp.

— Da, am spus. Nu e greu de înțeles, domnule Schwarz.

— Este imposibil de înțeles! a replicat cu violență în glas. Ea zace acolo, într-o cameră cu geamurile închise, într-un sicriu oribil de lemn; e moartă, nu mai există! Cine poate să înțeleagă asta? Nimeni. Nici tu, nici eu, nimeni, și cine spune că înțelege este un mincinos.

N-am spus nimic și am așteptat să continue. Stătusem adesea de vorbă cu oameni într-o situație asemănătoare. Pierderile sunt mai greu de suportat când nu ești în țara ta. Nu e nimic care să te susțină și țara străină în care te afli devine atât de groaznic de neprimitoare. Și eu am trecut prin asta când eram în Elveția și am aflat că părinții mi-au fost omorâți și incinerați într-un lagăr. Mă obseda gândul la ochii mamei în focul crematoriului.

— Presupun, a spus Schwarz mai calm, că știi în ce stare de nervi trăiește un refugiat.

Am dat din cap. Un chelner ne-a adus un castron cu creveți. Dintr-odată mi-am dat seama cât de flămând eram și că nu mai mâncaseam nimic de la prânz. M-am uitat ezitant spre Schwarz.

— Ia și mănâncă, mi-a zis. O să aștept.

A comandat vin și țigări. Am mâncat repede. Creveții erau proaspeți și foarte bine pregătiți.

— Iartă-mă, am spus, dar mi-e tare foame.

L-am privit pe Schwarz în timp ce mâncam. Stătea foarte calm, privind în jos spre grandiosul decor numit Lisabona, fără să arate nici un semn de nerăbdare sau

iritare. Am simțit un fel de afecțiune pentru el. Părea să-și dea seama că indiferent de codul bunelor maniere, un om poate fi flămând chiar și în prezența nefericirii, fără să rămână însă nesimțitor. Dacă nu poți să faci nimic ca să dai o mână de ajutor, atunci ar fi mai bine să-ți mânânci mâncarea până nu îți se ia din fața gurii. Pentru că asta se poate întâmpla oricui. Am dat farfuria la o parte și am luat o țigără. Trecuse mult timp de când nu mai fumasem. Nu îmi mai cumpărasem țigări ca să am mai mulți bani să joc.

— În primăvara lui '39 m-au lăsat nervii, a spus Schwarz. Eram refugiat de mai bine de cinci ani. Unde erai la sfârșitul lui '38?

— La Paris.

— Și eu. Renunțasem. Era tocmai înainte de Pactul de la München. Nu-mi mai era frică, încă mă ascundeam și îmi luam măsuri de precauție, dar numai din obișnuință. Renunțasem. Urma să fie război și nemții aveau să vină și să mă prindă. Asta îmi era soarta și eram resemnat.

Am dat din cap.

— Aceea a fost vremea valului de sinucideri. Un lucru foarte ciudat: când germanii au venit în realitate, cu un an mai târziu, numărul sinuciderilor a scăzut.

— Apoi a urmat Pactul de la München, a spus Schwarz. Atunci viața noastră a căpătat un nou sens. Fusese aşa de dulce, de usoară, încât am devenit neglijenți. Castanii au înflorit pentru a doua oară în Paris în anul acela, îți mai amintești? Mi s-a urcat la cap. Am început să mă simt din nou om și, ce a fost și mai rău, să mă port omenește. Așa că poliția m-a prinț și m-a reținut patru săptămâni pentru repetate intrări neautorizate. Era vechiul joc: m-au

împins peste graniță la Basel, elvețienii m-au trimis înapoi, francezii m-au scos din nou din țară în altă parte, am fost închis din nou, doar cunoști obiceiul, acest săh cu ființe umane...

— Îl cunosc. Nu era nici o glumă. Închisorile elvețiene erau cele mai bune. Încălzite ca hotelurile.

Am început să mănânc din nou. E și ceva bun legat de amintirile neplăcute: te fac să crezi că ești fericit dacă cu o clipă înainte erai convins de contrariu. Fericirea este o chestiune de proporții. Când știi asta, rar mai ești complet nefericit. Am fost fericit în închisorile elvețiene pentru că nu erau nemțești. Dar aici în fața mea stătea un om care vorbea ca și cum ar fi fost abonat la fericire, cu toate că undeva în Lisabona zacea un sicriu de lemn, într-o cameră neaerisită.

— Ultima dată când mi-au dat drumul, m-au amenințat că mă trimit înapoi în Germania dacă mă mai prind iar fără acte, a spus Schwarz. Era doar o amenințare, dar m-a speriat. Am început să mă întreb ce m-aș face în această situație. Am început să visez noaptea că eram în Germania, cu SS-ul pe urmele mele. Am avut atât de des acest vis, încât mi-era teamă să mai adorm. Îți s-a întâmplat și tie vreodată?

— Aș putea să scriu o adevărată disertație pe tema asta, am răspuns eu.

— Într-o noapte am visat că mă găseam în Osnabrück, orașul în care locuiesem și în care soția mea încă mai stătea. Mă aflam în camera ei și vedeam că e bolnavă. Era slabă ca o scândură. M-am trezit scăldat în sudoare. Nu o mai văzusem și nu mai știam nimic de ea de vreo cinci ani. Nici nu i-am scris, fiindcă mi-era teamă că i se deschidea corespondența. Înainte de a pleca, mi-a promis că va